evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PRAVĚKÉ UMĚNÍ

PRAVĚKÉ UMĚNÍ

VY_32_INOVACE_DVK1101

- Autor: Mgr. Jan Souček
- Vznik: 09 / 2012
- Téma: Pravěké umění
- Předmět: DVK / 1. ročník
- Anotace: Charakteristika a periodizace pravěkého umění

PRAVĚK
JAKO HISTORICKÉ OBDOBÍ

- Pravěk je tradiční označení období dějin lidstva, ze kterého nejsou známy žádné písemné prameny, jde tedy o období do vzniku písma.
- Pojem vznikl v 19. století v archeologii a pokud se v učebnicích a odborné literatuře používá, znamená dějiny společností a kultur, které neznaly písmo, předhistorii či prehistorii.
- Pravěk zahrnuje období vzniku a vývoje člověka, lidské společnosti a kultury od nejstarších nálezů (asi 3 miliony let př. n. l., rozhraní třetihor a čtvrtohor) do vzniku "vysokých kultur" a zavedení písma. K tomu došlo např. na Blízkém východě ve 4. tisíciletí př. n. l., u nás de facto až v raném středověku.
- Pravěk je tak nejstarší a nejdéle trvající dějinnou etapou.
- Namísto chybějících písemných pramenů jsou zdrojem bližšího poznání pro období pravěku prameny hmotné (archeologické kultury).

PERIODIZACE

- Podle materiálů, z nichž si lidé vyráběli nástroje, se pravěk obecně dělí takto (uvedená data jsou velmi přibližná a liší se pro různé oblasti světa i Evropy):

- **Doba kamenná** (3 500 000 př. n. l. 2200 př. n. l. nebo později)
  - Starší doba kamenná, paleolit (3 500 000 př. n. l. 8000 př. n. l.)
    - Nejstarší paleolit (3 500 000 př. n. l. - 1 000 000 př. n. l.)
    - Starý paleolit (1 000 000 př. n. l. - 300 000 př. n. l.)
    - Střední paleolit (300 000 př. n. l. - 40 000 př. n. l.)
    - **Mladý paleolit (40 000 př. n. l. - 10 000 př.n.l.)**
    - **Pozdní paleolit (10 000 př. n. l. - 8 000 př.n.l.)**
  - **Střední doba kamenná - mezolit (8000 př. n. l. - místy 3000 př.n.l.)**
  - **Mladší doba kamenná - neolit (na Blízkém východě 9000 př.n.l., ve stř. Evropě 5500 př.n.l. - 4000 př.n.l. a déle)**
  - **Eneolit - doba měděná (4000 př. n. l. na Blízkém východě 3500 př. n. l., ve střední Evropě 2200 př. n. l.)**
- **Doba bronzová (2200 př. n. l. - 750 př. n. l.)**
- **Doba železná (750 př. n. l. - 0)**
  - Starší doba železná **doba halštatská** (750 př. n. l. - 450 př. n. l.)
  - Mladší doba železná **doba laténská (**450 př. n. l. - 0)
- **Doba římská** ve Střední Evropě (0 - 400 n. l.)
- **Doba stěhování národů** (5. století n. l. - 6. století n. l.)

Doba	od	do	Fáze	od	do
starší kamenná paleolit	-1800 000	- 8 000	nejstarší	-1 800 000	- 600 000
			starší	- 600 000	- 250 000
			střední	- 250 000	- 40 000
			mladší	- 40 000	-10000
			pozdní	-10 000	-8000
střední kamenná mezolit	- 8 000	- 5 700			
mladší kamenná neolit	- 5 700	- 4 200			
pozdní kamenná eneolit	- 4 200	- 2 000			
bronzová	- 2 000	- 750			
železná starší halštatská	- 750	- 420			
železná mladší laténská	- 420	- 30			
římská	- 30	400			
stěhování národů	400	625			

http://www.archeolog.cz/casova-osa/

PŘEHLEDNÁ TABULKA ČASOVÉHO VÝVOJE PRAVĚKU

doba	období	nástroje	ekonomika	sídla	společnosti	náboženství
Doba kamenná	Paleolit, Starší doba kamenná	Nástroje z předmětů nalezených v přírodě – kyj, ostrý kámen, sekyra, oštěp, jehla, šídlo	Lov a sběr	Pohyblivý způsob života – jeskyně, chatrče z kůže, většinou při řekách a jezerech	Skupiny sběračů a lovců (25–100 osob)	Doklady víry v posmrtný život se objevují ve svrchním paleolitu jako rituální pohřby a kult předků.
	Mezolit, Střední doba kamenná	Nástroje z předmětů nalezených v přírodě – luk a šíp, vrš, loďka			Kmeny a skupiny	
	Neolit, Mladší doba kamenná	Nástroje z předmětů nalezených v přírodě – dláto, motyka, pluh, jařmo, srp, ječmen, tkalcovský stav, keramika (hrnčířství) a zbraně	Neolitická revoluce – přechod k zemědělství. Sběr, lov, rybaření a domestikace	Statek, hospodářství	Kmeny, v některých společnostech se ke konci období objevují náčelníci	
Doba bronzová		Měděné a bronzové nástroje, hrnčířský kruh	Zemědělství – pěstování dobytka, obdělávání půdy, řemesla, obchod			
Doba železná		Železné nástroje		Vznik měst	Vznik říší*	

CHRONOLOGIE PRAVĚKÉHO U M Ě N Í

PALEOLIT

– STARÝ
– STŘEDNÍ
– MLADÝ **40 - 10 000 BC**

MEZOLIT

– **10 000 – 7000 BC**

NEOLIT

– **7 000 – 4000 BC**

ENEOLIT

– **4000 – 2400 / 2000 BC**

DOBA BRONZOVÁ

– **2 400 – 750 BC**

DOBA ŽELEZNÁ

– HALŠTATSKÁ - **750 - 450 BC**
– LATÉNSKÁ - **450 BC - 0**
– KELTSKÁ - **450 BC - 0**
– *VELKOMORAVSKÁ* - **800 – 950**
– *SLOVANSKÁ* - **570 -1200**

MAPA PRAVĚKÉHO UMĚNÍ

POZDNÍ PALEOLIT

40 000 - 10 000 BC

ČLOVĚK -
LOVEC A SBĚRAČ
PROJEVUJE
PRVNÍ TVOŘIVÉ
SCHOPNOSTI

OPRACOVÁVÁ KÁMEN
ŽIJE V RODINNÝCH
SPOLEČENSTVÍCH
V JESKYNNÍCH NEBO
SI STAVÍ JEDNODUCHÁ
PŘÍRODNÍ OBYDLÍ

MATRIARCHÁT –
KULT MATKY JAKO
UDRŽOVATELKY RODU

MAGIE
UCTÍVÁNÍ PŘÍRODNÍCH SIL
FETIŠISMUS
TOTEMISMUS

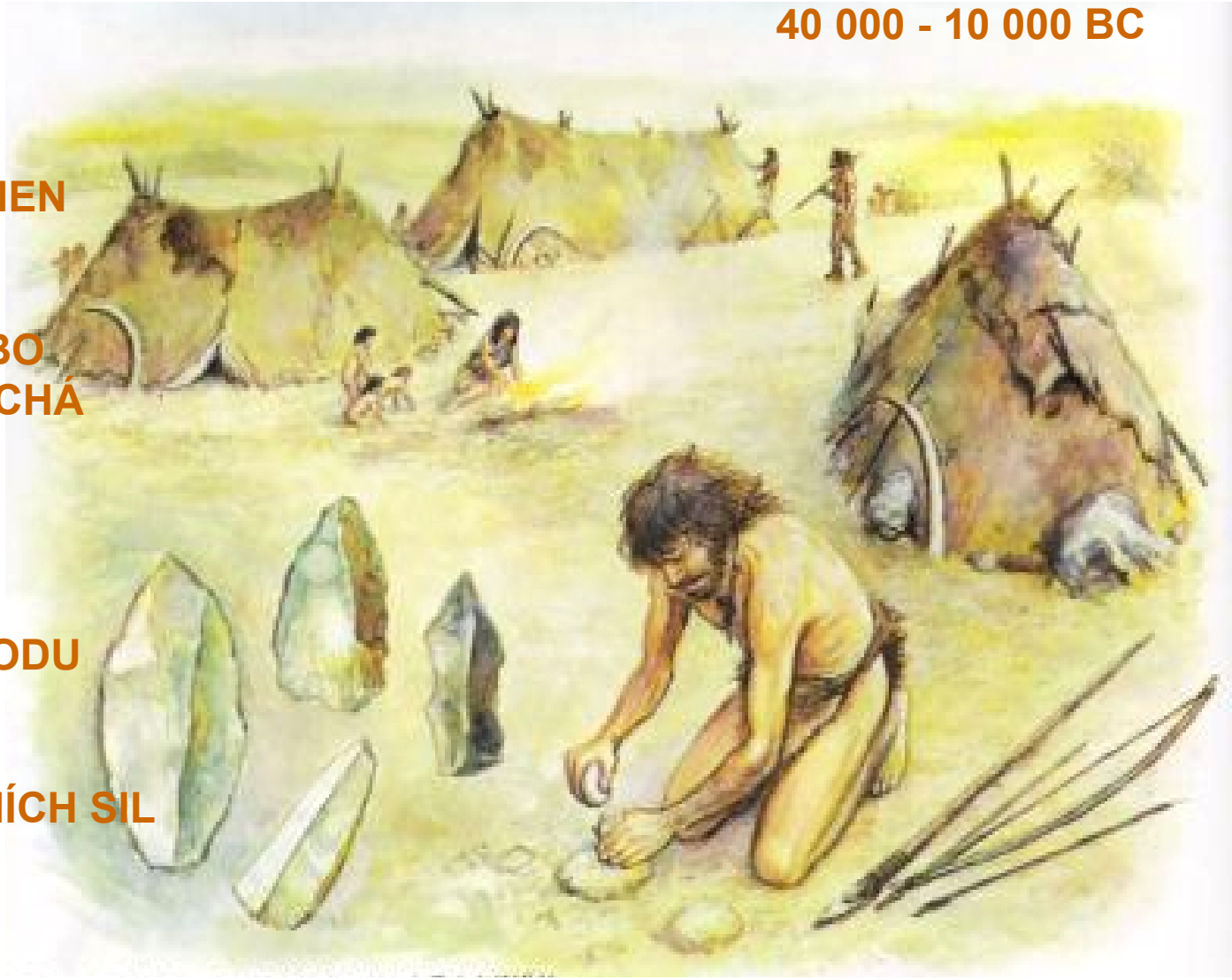

POZDNÍ (MLADÝ) PALEOLIT

40 000 - 10 000 BC

- *Během poslední doby kamenné, v mladém paleolitu, postupně vytlačil neandrtálce člověk dnešního typu (Homo sapiens sapiens).*

Člověk našeho typu se v Evropě objevil asi před 40 000 lety. Měl už spoustu znalostí a dovedností, s jejichž pomocí se chránil před nebezpečím i před nepříznivými přírodními podmínkami. V dobách ledových totiž dosahoval severní ledovec až k našim pohraničním horám

POZDNÍ (MLADÝ) PALEOLIT

40 000 - 10 000 BC

- *K tomuto druhu již také patří všechny současné lidské rasy. Rozdíly mezi nimi jsou výsledkem dlouhého vývoje přírodních a klimatických podmínek, které vedly i ke značným kulturním odlišnostem.*
- *Pozorujeme odlišné typy kamenných nástrojů i rozdíly v technikách jejich opracování. Kamenné nástroje se zhotovovaly zejména z pazourku, který se dal snadno štípat na dlouhé a jemné čepele, z nichž se pak vytvářely různé nože, dláta a rydla. K tomu také patřila znalost, že pokud se kámen rozpálí v ohni, dá se lehčeji opracovat. V některých místech byl pazourek vzácný a musel se dopravovat i ze značně vzdálených míst. To dokládá pohyb na poměrně velké vzdálenosti a také raný výměnný obchod.*
- *Lidé tehdy žili již v poměrně velkých tlupách, jejichž členové společně lovili velká stádní zvířata - koně, bizony, srstnaté nosorožce a mamuty. K úspěchu lovu a tím i získání obživy přispívaly účinné zbraně: vrhače oštěpů umožňovaly zásah na větší vzdálenost, novinkou byly luky a šípy.*
- *Lovecké tlupy často putovaly za zvěří, avšak nálezy v některých lokalitách odpovídají i o delším osídlení. V oblastech, kde nebyly skalní převisy a jeskyně, si lovci a sběrači stavěli zahloubené chaty pokryté nejspíše kůžemi. Kvalitnější nástroje a obydlí usnadňovaly přežití - to vedlo v některých oblastech k růstu populace a k rozsáhlým migracím.*

STŘEDNÍ PALEOLIT
250- 35000 let bC aucheleen

MLADŠÍ PALEOLIT
40_35 - 10_8000 let b
solutreen

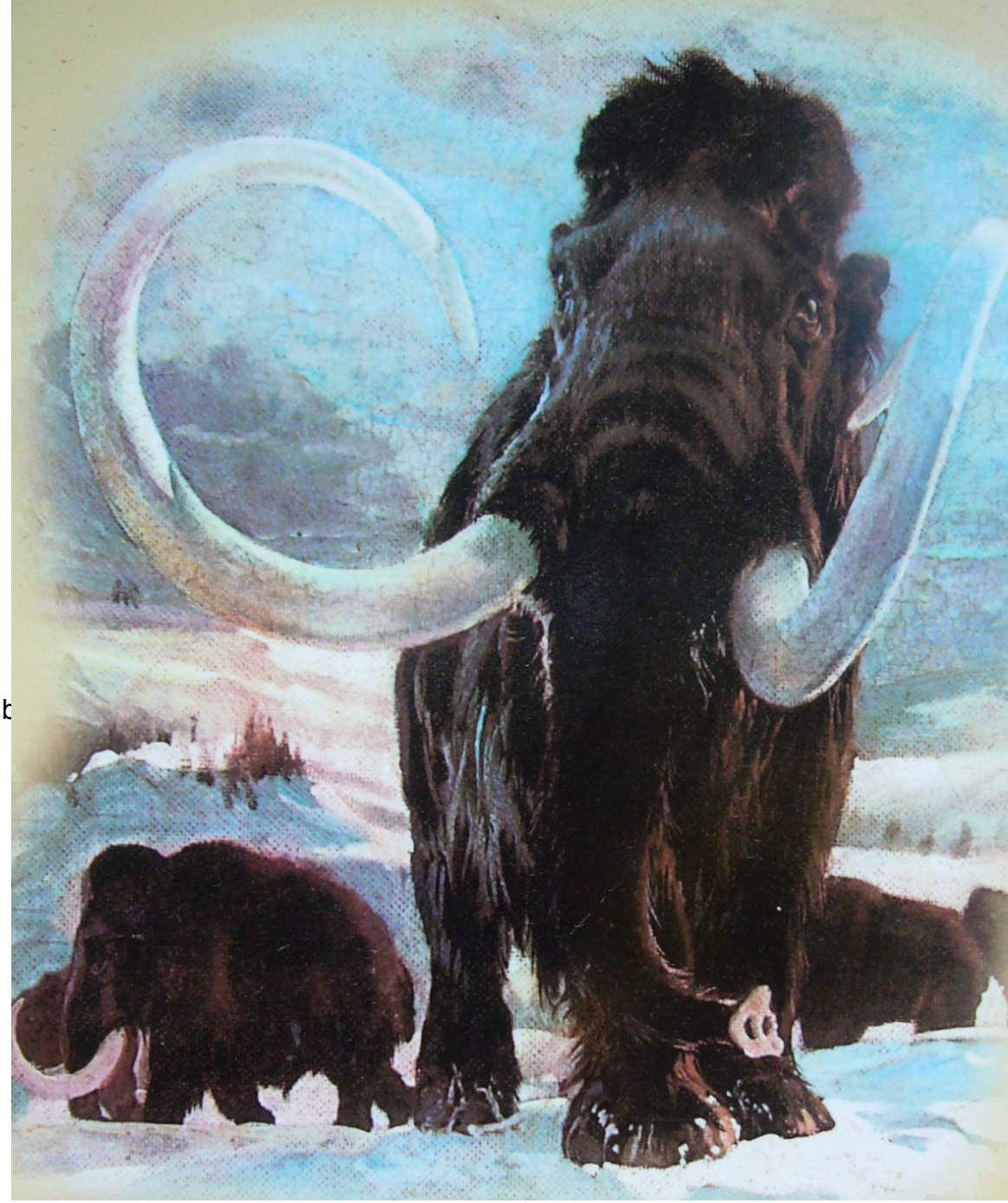

PALEOLIT V ČESKÝCH ZEMÍCH

POZDNÍ PALEOLIT

40 000 - 10 000 BC

ČLOVĚK -
LOVEC A SBĚRAČ
PROJEVUJE
PRVNÍ TVOŘIVÉ
SCHOPNOSTI

OPRACOVÁVÁ KÁMEN
ŽIJE V RODINNÝCH
SPOLEČENSTVÍCH
V JESKYNNÍCH NEBO
SI STAVÍ JEDNODUCHÁ
PŘÍRODNÍ OBYDLÍ

MATRIARCHÁT –
KULT MATKY JAKO
UDRŽOVATELKY RODU

MAGIE
UCTÍVÁNÍ PŘÍRODNÍCH SIL
FETIŠISMUS
TOTEMISMUS

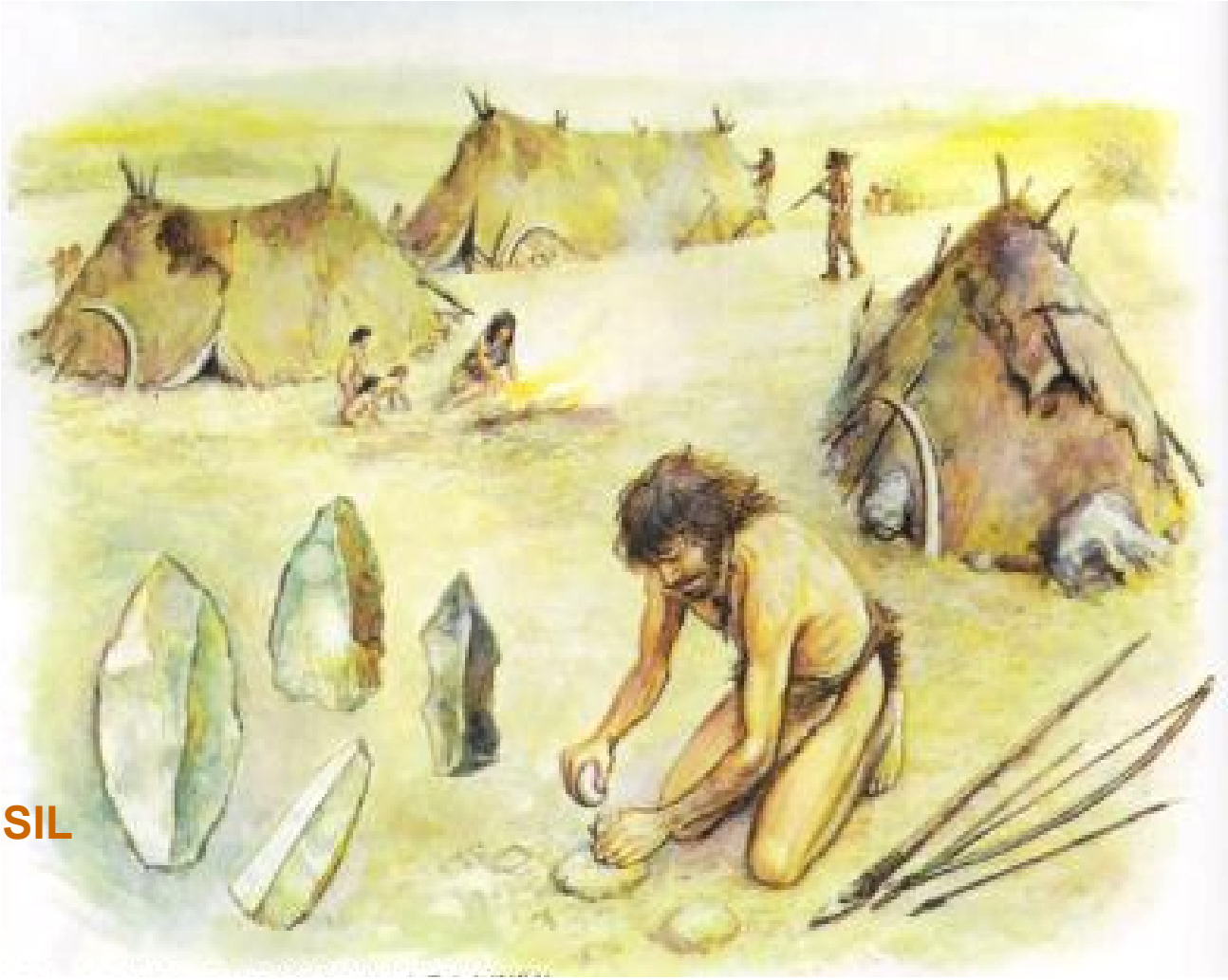

POZDNÍ (MLADÝ) PALEOLIT

40 000 - 10 000 BC

- *Během poslední doby kamenné, v mladém paleolitu, postupně vytlačil neandrtálce člověk dnešního typu (Homo sapiens sapiens).*

Člověk našeho typu se v Evropě objevil asi před 40 000 lety. Měl už spoustu znalostí a dovedností, s jejichž pomocí se chránil před nebezpečím i před nepříznivými přírodními podmínkami. V dobách ledových totiž dosahoval severní ledovec až k našim pohraničním horám

POZDNÍ PALEOLIT U NÁS

40 000 - 10 000 BC

*O **duchovním životě** lidí dnešního typu (Homo sapiens sapiens) svědčí bohaté nálezy i u nás.*

Rozvinula se zde úcta k mrtvým, kteří byli posypáváni červenou hlinkou než se hrob uzavřel, vybaveni ozdobami z mušlí, kostí nebo zvířecích zubů, síťkami do vlasů, náramky a nárameníky, někdy i nástroji, a obkládáni velkými zvířecími kostmi či kameny.

Na ochranu mrtvého byly přes obličej kladeny kameny. Zemřelí leželi v hrobech v extrémně skrčené pozici, často se dotýkali koleny brady. Toto všechno nasvědčuje představám o posmrtném životě.

Nejstarší doklady lidských kosterních pozůstatků pocházejí z Moravy, z jeskyň

- ***Šipka***
- ***Ochoz***
- ***Kůlna***

POZDNÍ PALEOLIT U NÁS

40 000 - 10 000 BC

Nejslavnější je tzv. trojhrob objevený roku 1968 ***v Dolních Věstonicích****, v němž byli pohřbeni najednou tři zemřelí lidé.: dva v natažené poloze na zádech, jeden v poloze na břiše.*

▪ PALEOLIT V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

- **Lokality na našem území:**
- **ŠTRAMBERKSKÝ KRAS** (jeskyně **ŠIPKA**)
- **PAVLOVSKÉ VRCHY**
- **DOLNÍ VĚSTONICE**
- **MORAVSKÝ KRAS** (jeskyně **PEKÁRNA**)
- **PŘEDMOSTÍ U PŘEROVA**
- **JOSEFOVSKÉ ÚDOLÍ U ADAMOVA** (jeskyně **BÝČÍ SKÁLA**)
- **DŘÍNOVÁ U TIŠNOVA**

Krasová jeskyně BÝČÍ SKÁLA v Josefovském údolí u Adamova proslula nálezem bronzové sošky býka, podle níž získala jméno. Kromě kosterních nálezů zde byla objevena kresba stará 12 000 let.

JESKYNĚ ŠIPKA

ŠTRAMBERKSKÝ KRAS

MORAVSKO - SLEZSKÝ KRAJ

Jeskyně Šipka u Štramberka – naše nejslavnější pravěké naleziště, které proslavil nález zlomku čelisti neandrtálského dítěte.

Archeologické naleziště, nejstarší zaznamenaný pobyt člověka na našem území

Hora Kotouč, v níž se světoznámá jeskyně nachází, je tvořena vápencem z období nejmladší jury. Spatříte zde místa, kde žili lidé v pravěku, době bronzové, jsou zde stopy po Keltech i Slovanech.

Hlavní chodba jeskyně je 45 m dlouhá, komín měří 7 m. V letech 1879-1887 zde prováděl archeologický výzkum Karel Jaroslav Maška. Ve čtvrtek 26. srpna 1880 nalezl u výklenku chodby zvané Jezevčí díra, v popelu ohniště asi 1,4 m hluboko, zlomek spodní čelisti neandertálského dítěte, (stáří 40 000 let), paleolitické kamenné nástroje a četné zvířecí kosti převážně jeskynních medvědů.

Jeskyně Šipka

Popis jeskyně. Jeskyně Šipka se nachází na severovýchodním svahu vrchu Kotouče, 130 m nad říčkou Sedlničkou. Jeskyně je přístupná 2 vchody. Hlavní vchod do jeskyně, široký 8 m a vysoký 4 m, je otevřen k severu. Za vchodem následuje prostor s dávno zborceným stropem o velikosti asi 15 x 12 m, z něhož vybíhají dvě chodby – nízká, 1-2 m široká Jezevčí díra a větší Krápníková chodba

PEKÁRNA

jižní část
Moravského Krasu
přírodní park Říčky

Je nazývaná také Kostelíkem. Tato dlouhá tunelovitá jeskyně leží v levé údolní stráni nad rozcestím Říčky. Vchod je monumentální, 20m široký a 5m vysoký.

Již Jindřich Wankel a Martin Kříž zde našli vzácné pozůstatky z doby starého paleolitu. V letech 1925-1930 jeskyni podrobně zkoumal Karel Absolon. Největší osídlení jeskyně spadá do období středního paleolitu. Z této doby pocházejí také kostěné nálezy zdobené rytinami zvířat. Nejvýznamnější je rytina souboje tří bizonů na koňském žebru. V roce 1963 při dalším průzkumu jeskyně byla objevena další rytina čtyř koní.

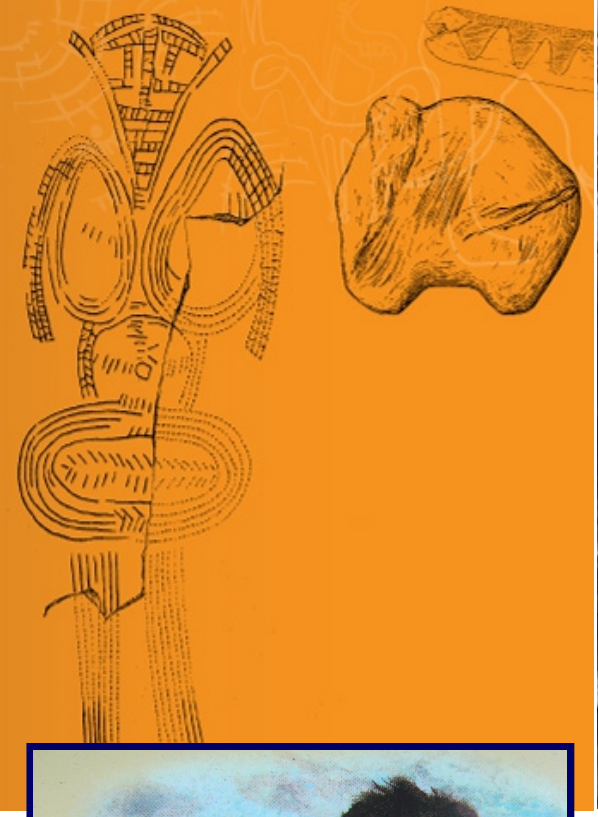

PŘEDMOSTÍ U PŘEROVA

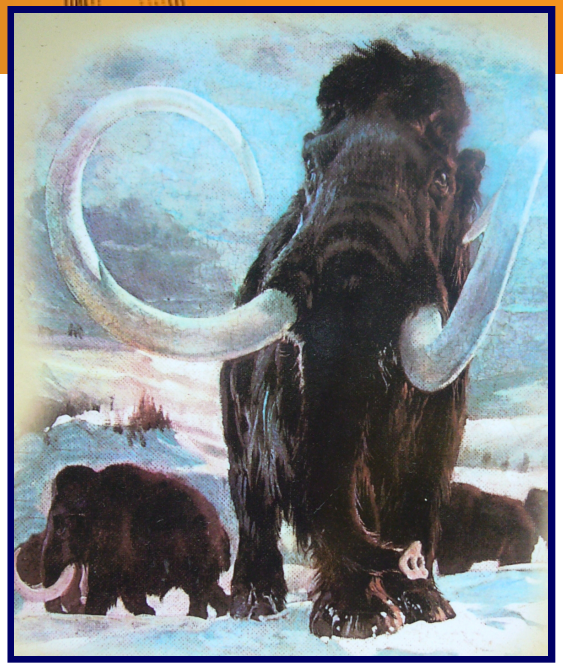

Předmostí u Přerova je významným archeologickým nalezištěm, proslulým zejména paleolitickými vykopávkami značného množství mamutích kostí. Spolu s Dolními Věstonicemi se jedná o nejdůležitější naleziště v Česku.

Trvalé zimní sídliště lovců mamutů muselo splňovat řadu požadavků, z lokality musel být dobrý rozhled po okolní krajině, sídliště tak muselo být položeno výše, ale ne na nejvyšším místě kopce, navíc na úpatí musela téci řeka a sídliště nemělo být orientováno na jih a ještě ke všemu muselo být i v určité nadmořské výšce.

Obydlí zde měla zimní trvalý charakter a zřejmě se využívalo materiálů jako kameny a kosti mamutů k stavbě základů a stěn. Někdy se pravděpodobně tyto materiály propojovaly hnětenou hlínou. Konstrukce střechy byly dřevěné a izolované nejdostupnějšími klasickými stavebně-izolačními materiály Arktidy - drny a snad i rákosem, který mohl být také na některých lokalitách dostupný.

VĚSTONIČTÍ
LOVCI MAMUTŮ

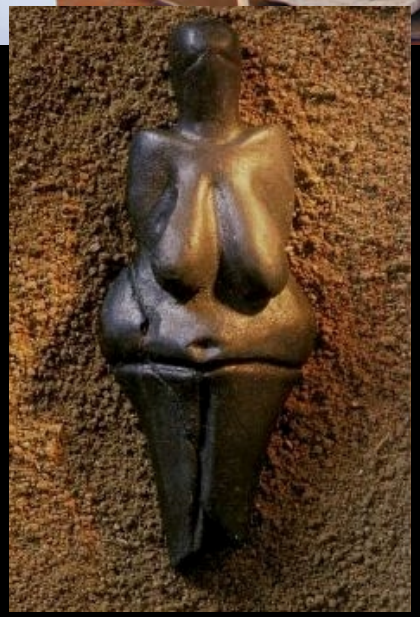

V blízkosti Dolních Věstonic se nacházelo ve starší době kamenné významné sídliště lovců mamutů. Vykopávky včetně kosterních nálezů jsou uspořádány v expozici v budově bývalé věstonické radnice.
Představu o tehdejším životě vytváří rekonstrukce paleolitického obydlí.

DŘÍNOVÁ U TIŠNOVA

Pozdní paleolit před 11 000 - 10 000 let

Lidská obydlí: Již od počátku své existence se člověk musel postarat o úpravu svého místa pobytu. Dosahoval toho mj. i ochranou místa odpočinku pomocí uměle budovaných zástěn či stěn primitivních příbytků. Tvorba umělého obydlí měla zřejmě i ochranný smysl. Člověk si budoval své příbytky především z volně dostupných materiálů: větví, listí, kostí, kožešin, kamenů a hlíny.

Na úpatí hory Dřínová bylo archeologickým výzkumem zachyceno unikátní sídliště. Obydlí byla zahloubená do země, použité stavební kameny se využívaly od jejich konstrukce v základu stěny po dláždění na podlaze.

Unikátní dřínovský nález patří mezi archeologicky nejjasněji čitelné zbytky obydlí v paleolitu ve střední Evropě.

Zdroje:

PIOJAN, José. ***Dějiny umění 1***, 1. vyd. Praha: Odeon, 1977. ISBN: 80-7176-765-4
kol. ***Ilustrované dějiny světa - Úsvit civilizací***, 2. vyd. Bratislava: Gemini, 1993. ISBN: 80-7161-016-X
PhDr. BALEKA, Jan. ***Výtvarné umění – Multimediální encyklopedie***, 1. vyd. LEDA, 1998

Internetové zdroje:

http://cs.wikipedia.org
http://commons.wikimedia.org/
http://galaktis.cz/clanek/umeni-praveku/
http://www.donsmaps.com/indexpaintings.html
http://www.archeolog.cz/casova-osa/
http://www.archeolog.cz/encyklopedie/
http://www.anthropark.wz.cz/pavlov.htm
http://www.mamutov.eu/index.php?page=predmostim-az-do-praveku
http://www.anthropark.wz.cz/holoce12.jpg